

РЕЦЕНЗІЇ

ЦІННЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КОЗАЦЬКОЇ ГЕНЕАЛОГІЇ

Генеалогія однією з найстарших спеціальних історичних дисциплін особливо важливою для кращого пізнання доби феодалізму. Нормальний розвиток цієї науки в Україні було перервано після жовтневої революції 1917 р. більшовицька влада оголосила генеалогію дворянською, а значить по її мірках, ворожою наукою. Аж до 60-х рр. в СРСР майже не друкувалося генеалогічних розвідок. Потім вона була тихцем реабілітованою, але не для України. Звернення до українського генеалогічного матеріалу автоматично тягло за собою активізацію наукового дослідження історії українського козацтва та української шляхти – державотворчих станів. Це суперечило б стратегічним намірам русифікаторів – знищити історичну пам'ять українців, не допустити відродження незалежної Української держави. Лише наприкінці 80-х років, коли починається Українське національне Відродження, українські історики знову звертаються до проблем генеалогії. Після проголошення незалежної Української держави були видані цінні монографії Л.В. Войтовича та Н.М. Яковенко, відповідно присвячені дослідженню династій Рюриковичів, Гедиміновичів та української шляхти XV – XVII ст. В цей же період активно став працювати і В.В. Кривошея, с. н. с. Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, кандидат історичних наук, випускник історичного факультету Дніпропетровського держуніверситету. Але його значні за обсягом друковані брошури і книги стали з'являтися друком лише в останні кілька років. Серед них ще одна книга В.В. Кривошеї, написана ним у співавторстві з П.І. В'яловим.¹

Ця книга складається із вступу, чотирьох розділів (перші два написані В.В. Кривошеєю, наступні два – П.І. В'яловим), післямови, списку використаних джерел та літератури і додатків. Вона написана в дещо нестандартній манері, і це видно вже із вступу, котрий швидше нагадує собою переднє слово. Висновки дуже стислі, розміщені в кінці кожного розділу, отже загальних висновків по роботі і не подано (післямова ж не може замінити собою традиційних висновків). Така манера може мати своїх прихильників і противників. На наш погляд, все ж варто було б у даному випадку притримуватися традиційної структури. Але врешті справа не у формі, а у змісті. Зміст же роботи є вагомим і насиченим важливою інформацією. Автори велику увагу приділили історії найвизначніших козацьких та шляхетсько-козацьких українських родів, пошукам протопластів (родоначальників), пов'язань з іншими родами, систематизації всіх біографічних даних про них, локалізації родів та їх земельних володінь, характерним політичним кредо згаданих фамілій та найяскравіших представників з їх числа. Той, хто хоч трохи досліджував біографії козацьких вождів (гетьманів, кошових отаманів, полковників, сотників, тощо), знає як важко встановити навіть елементарні факти, що стосуються того періоду їх життя, котрий передував їх виходу на політичну арену. Тим важливіший був здобуток авторів, котрі виявили серед архівних матеріалів (в першу чергу) чимало цінної інформації. Особливо це стосується такого малодослідженого різновиду писемних джерел як синодики (поминальні списки). В.В. Кривошея розробив методику їх вивчення і це дало можливість із значною долею вірогідності встановити важливі родові та міжродові зв'язки багатьох представників української політичної еліти XVII – XVIII ст., реконструювати існуючі тоді родинно-політичні клани і визначити характерні особливості внутрішньо- та зовнішньополітичного курсу, краще зрозуміти причини того гострого політичного протистояння в Україні, особливо в часи Руїни. Звичайно мова тут йде про Гетьманщину та Запорізьку Січ, тобто ті частини України, де було власне, самостійне або автономне державне

¹ В'ялов П.І., Кривошея В.В. Шляхетсько-козацькі роди та їх доля. – К., 1999.

життя. Для прикладу вкажемо на важливі дані, які стосуються гетьманських (отаманських) родів Кулаг (Петражицьких-Кулаг), Бурляїв (С. 17, 15). Слід відзначити велику цінність додатків, складених обома авторами спільно, що будуть особливо корисними для дослідження історії Південної України. Саме тут визначено найважливіші роди запорожців, розподілених по куренях (С. 49-57), подано списки полковників паланок Війська Запорізького XVIII ст. (С. 57-59), а також алфавітний список запорозької козацької старшини (С. 59-76). Тут же подані списки українських шляхетських та дворянських родів, що походять з української шляхти (С. 76-82). Шкода, що автори не звернулися до матеріалів відділу рукописів Дніпропетровського історичного музею, частково вже виданих. Там наприклад зберігаються документи роду Сахно-Устимовичей, про котрий йдеться у монографії (С. 21). Коли ж мова йде про козацько-священницький рід остерських Софоновичей, то варто було б звернути увагу на міщансько-священницький рід київських Софоновичів XVII-XVIII ст., котрий дав насамперед видатного церковного і культурного діяча Феодосія Софоновича (поч. XVII ст. – 1677), ігумена київського Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря (1655-1677), автора центрального твору української історіографії XVII ст. – “Кройніки” (1672-1773). Старший брат Ф. Софоновича – Іван був київським бурмістром і райцею у 60-х рр. XVII ст. Нам доводилося писати і про протоієрея Григорія Софоновича, священника церкви Успіння Пресвятої Богородиці на Подолі, котрий у 1703 р. скаржився гетьману І. Мазепі на свавілля київського в'їта. Цей був очевидно племінником Ф. Софоновича. Судячи з усього він і Григорій Софонович, остерський протопоп, заповіт якого 1706 р. аналізується В.В. Кривошеєю, є однією і тією ж особою (С. 21-22).

У 3-4 розділах книги П.І. В'ялов досліджує подальший період в історії українських козацько-шляхетських родів, а саме часи остаточної ліквідації Гетьманщини і включення згаданих родів у дворянський стан Російської імперії. Характерно, що автор приділяє увагу розвитку української національної ідеї в суспільно-політичній і культурній діяльності родів.

Вірно вказано на не випадковість активної участі нащадків учасників Національно-визвольної війни українського народу 1648-1658 рр., національно-визвольної боротьби українського народу у другій пол. XVII-XVIII ст. в українському національно-визвольному русі XIX-XX ст. досить вказати на їхню участь у “Кирило-Мефодіївському товаристві”, діяльності “Громади”, “Просвіти”, українських самостійницьких партій, національно-визвольних змаганнях 1917-1921 рр. До відомих яскравих прикладів, як от участь у цих змаганнях Дмитра Дорошенка – нащадка гетьманів XVII ст. Михайла та Петра Дорошенків, П.І. В'ялов додає не менш вражаючі. Маємо на увазі Юхима Омеляновича Омеляновича-Конашевича (1865-1943), генерального бунчужного при гетьмані П. Скоропадському, котрий вважався нащадком славнозвісного гетьмана Петра Конашевича (Сагайдачного). Щоправда, автор не ідеалізує роль цих родів, оскільки протягом XVIII – поч. XIX ст. була створена “малоросійська партія”, якщо так можна висловитися, представники якої виступали за “единую и неделимую” Російську імперію (Лукомський О., Романовський І., Дроздовський М. та ін.). Зупиняється автор і на репресіях радвлади проти нащадків українських козацько-шляхетських родів, на що досі не зверталось особливої уваги.

Оцінюючи позитивно дану наукову працю, відзначимо, що традиція досліджень українських козацько-шляхетських родів, котра була свого часу розвинута В. Антоновичем, О. Лазаревським, В. Липинським, В. Модзалевським, Г. Милорадовичем, швидко відроджується в наші дні. Монографія В.В. Кривошеї та П.І. В'ялова – зайве тому підтвердження. В.В. Кривошеєю розпочата 20-томна серія досліджень козацької генеалогії і 1-й її том уже побачив світло (про це буде окрема розмова). Дуже важливо, що автори впритул зайнялися й організацією широкого наукового пошуку у цій галузі і виклала наприкінці книги концепцію створення “Українського родовідного товариства”. Навесні 1999 р. дане товариство було зареєстроване як київське (міське). Хотілося б, щоб і в інших містах були такі центри і було створене вже загальноукраїнське родовідне товариство, що буде корисним і для науки, і для всього суспільно-політичного життя України.

о. Юрій Мицик